

Argentina: quan la memòria s'apropa a la **justícia absent**

Trenta mil persones dissidents del règim van desaparèixer entre els anys 1976 i 1983 a l'Argentina. Molts d'ells tenien fills amb pocs anys que mai més no van veure. Ara, els hereus d'aquest tèrbol passat miren de fer la vida impossible als botxins, els quals, a canvi, reben una gran protecció policial.

Una curiosa i desconeguda paraula, *escrache*, és la que ha creat una certa associació de Drets Humans a l'Argentina per denominar la seva nova manera de reivindicació. L'organització, coneguda pel nom d'HIJOS (*Hijos por la Identidad y la Justicia contra el Olvido y el Silencio*), agrupa fills de desapareguts en la dictadura militar, i descobreix mitjançant una investigació prèvia el lloc en el qual viuen integrats en la societat els genocides que van matar els seus pares, els quals, el mateix sistema que els va deixar lliures dels crims comesos, ara els oculta. Deprés de conèixer el domicili d'aquests militars assassins, els membres d'HIJOS revelen als veïns d'aquest la identitat de l'individu. Així, un cop passades diverses setmanes, l'organització i altres entitats de tot tipus, al costat dels mateixos veïns, fan una manifestació que recorrerà els voltants del lloc fins a arribar davant la casa de l'assassí. La finalitat és clara: buscar la condemna social per manca de condemna legal. Manifestar-se en els llocs emblemàtics de poder ja s'ha acabat.

Un mica d'història. Durant els anys que van comprendre el període 1976-1983, la dictadura que va patir l'Argentina sota el paradoxal nom de Procés de Reorganització Nacional, va deixar entre altres calamitats uns 30.000 desapareguts i centenars de nens nascuts en captivitat. Anys després, ja en la democràcia, el judici a les juntes militars

va ser un fet que va impressionar els argentins i que els va donar la possibilitat, almenys, de sentir que la justícia estava al seu costat.

La sentència va posar darrere les reixes els principals responsables de la massacre i el judici mateix va ser posat d'exemple i celebrat al món sencer amb la famosa frase "Mai més", amb la qual es volia deixar ben clar que s'havia de condemnar qualsevol tipus de violència futura. El país renaixia, doncs, en la democràcia i també en l'esperança.

Però durant els anys posteriors, també sota el govern de Raúl Alfonsín, per pressions de l'exèrcit, es van dictar les lleis d'obediència deguda i punt i final, que promulgaven que només fossin jutjats els caps i no els executors, i que les denúncies posteriors que es fessin perdrien l'efecte.

Aquestes lleis, que van ser un veritable pas enrere, es van coronar l'any 1990 amb l'indult de tots els condemnats, propiciat pel pròxim president que va tenir el país: Carlos Saúl Menem.

La unió fa la força. Cinc anys després de decretar-se l'indult amb la bona fe de molts que van creure que amb un judici just i net es podrien sanar les ferides, en diferents àmbits universitaris es van començar a fer homenatges als detinguts i desapareguts que allí havien estudiat. En aquest moment, evidentment, molts dels fills d'aquests pares desapareguts es van trobar. Havien passat gairebé vint anys i tot just podien re-

“Volem construir la condemna social davant la falta de condemna legal”

Julietta Colomer, una de les integrants menors d'Hijos, ens rep, mate a mà, i es presta a l'entrevista amb la seva veu segura i els ulls enormes tenyits d'una barreja de tristesa i resolució.

El local a què acudim, seu oficial de l'organització situada al barri de San Telmo, es va inaugurar al 1999, amb un acte en el qual van col·laborar desinteressadament artistes com Manu Chao i León Gieco. De les parets penja una infinitat de pòsters amb fotos de les persones que han *escrachado*. Enrere queden els anys en què HIJOS es reunia a qualsevol casa de veïns, sense cap infraestructura.

—Rebeu alguna vegada pressions governamentals o d'algun altre tipus d'institucions?

—No, no les rebem. Vam tenir amenaces anònimes abans de fer els *escraches*, però res que aturés la nostra manera d'actuar.

—Quin tipus d'amenaces?

—Sobretot, amenaces telefòniques provocadores. Per exemple, ens deien que anéssim a buscar els cossos dels nostres pares a la Badia de Samborombón. Se sap que molts desapareguts en la dècada dels setanta van ser llançats al riu. En alguns casos eren cadàvers, en altres encara estaven vius.

—Quina va ser la seva situació personal específicament?

—Jo sóc filla de desapareguts. Tinc el meu pare i el meu oncle desapareguts. El meu pare era membre de l'ERP (Exèrcit Revolucionari del Poble). Una agrupació d'origen classista. Era un escamot armat; concretament, van prendre les armes.

—Es recorda del seu pare?

—Jo tenia tres anys al 1977, quan ell va desaparèixer. Tot a la seva vida, la vaig reconstruir després, a poc a poc.

—En un treball de Graciela Montes amb testimoniatges de fills de desapareguts, parla una noia que conta es van endur el seu pare quan ella tenia tres anys. Ella diu que recorda imatges nítides del moment, però no sap si són veritables o que senzillament les va incorporar com a reals a còpia d'escoltar-les a la família. A vostè li va succeir una cosa similar?

—El meu pare va desaparèixer a Mar de Plata, molt lluny d'on vivíem, i jo, a més de ser molt jove, no hi era. Fa tres anys vaig estar allí buscant informació i no vaig trobar gairebé res, només algunes dades del meu oncle, que és el que vivia allí. El que se sent és molt complex, perquè ho vaig haver de fer tot gairebé sola. No vaig poder tenir cap company seu al costat que em pogués donar testimoni de res.

—Què pretén HIJOS amb els *escraches*?

—Senzillament pretenem construir una condemna social tenint en compte que no hi ha hagut condemna legal.

En absència d'una persecució real per part del poder, els membres d'Hijos es congreguen davant les cases dels genocides dels seus pares.

—Si no hi ha justícia, hi ha *escrache* popular...

—Així és. Amb el temps vam decidir obrir la proposta, de manera que no passés només per HIJOS. Es va començar a treballar en els barris on vivien el genocides, per crear consciència col·lectiva que els tipus estaven lliures, i que, malgrat els judicis, no hi havia hagut càstigs. Creiem que hi ha d'haver, com a mínim, un càstig, que pot ser una condemna social, la memòria col·lectiva, el repudi generalitzat...

—Quina opinió li mereixen els testimoniatges d'alguns “penedits”, com l'exoficial Scilingo, escriptor, posteriorment, d'*El vol* [el llibre que denunciava on anaven a parar el cossos de molts detinguts que van acabar al riu de la Plata].

—Ni els perdonem ni ens volem reconciliar amb ells. De fet, no creiem en aquest suposat penediment. Seguim mantenint les nostres consignes primeres, que són “ni oblit, ni perdó. Judici i càstig als culpables”.

—Té HIJOS alguna finalitat?

—No. No tenim una meta final, ni la podem tenir en aquest context. És cert que la gent avui està mobilitzada, però només és un sector. El nostre objectiu fonamental és vincular el passat amb el present. Seguir denunciant, però no com una simple qüestió de denúncia i res més. Per sobre de tot, allò que reivindicuem és la lluita dels nostres pares, perquè creiem en el que ells creien: un país digne, just i solidari.

Patricia Iovine
Ivan Puig

“Volem trencar amb la impunitat del poder”

Eduardo Nachman és el major dels fills dels desapareguts. Per aquest motiu, té la sort que altres *hijos* no tenen: recorda molt bé el seu pare i per això mateix, també, el troba molt a faltar. Les seves idees, afirma, són les mateixes que tenia el seu pare, reconegut director teatral desaparegut en la dictadura de Jorge Rafael Videla.

—A HIJOS es parla molt del concepte d'horizontalitat. Es pot creure en una Argentina horitzontal?

—L'experiència del moviment zapatista a Mèxic indica que a poc a poc es pot anar aconseguint, que és possible, i que tota delegació de poder acaba en una traïció o prostituint-se. Tots hem de ser protagonistes col·lectius de la història; no s'ha d'esperar res de ningú, i cal fer i construir des de cadascun de nosaltres. En la nostra organització no hi ha càrrecs, ni líder.

—Quin és el reconeixement que fa HIJOS al Govern actual i a tots amb els que ha coexistit?

—Tots són el mateix sistema, el mateix poder econòmic, que ha estat perfeccionat i que ara no necessita un govern militar per exercir el poder. Ara són governs constitucionals els que exerceixen el poder i obeeixen els mateixos patrons internacionals: el Fons Monetari Internacional i la banca estrangera.

—Estan en contra de la política?

—No, en absolut. Som un moviment polític, però no tenim ànsies de poder. No ens interessa exercir-lo a través d'HIJOS, tot i que sí que volem trencar la impunitat d'aquest poder per crear-ne un de més just.

—Per què entrà a HIJOS?

—El meu pare va ser segrestat al juny del 1976 a Mar de Plata. Ell era un director i actor de teatre molt reconegut. El fet de ser reconegut ens feia pensar que apareixeria ràpidament. Però per un altre costat, cada dia rebíem amenaces que si parlàvem sobre el segrest tindríem menys possibilitats que aparegués. I va ser precisament aquest silenci el que va col·laborar amb la seva desaparició definitiva.

En la lluita contra la impunitat i el repudi veig constantment gent que va viure les mateixes situacions, que va tenir la mateixa mirada, les mateixes mentides que vam fabricar durant la dictadura per parlar d'un pare detingut i desaparegut. Aquesta mateixa mirada i les històries comunes ens van unir, malgrat les diferències d'edat. Avui, la majoria d'*hijos* tenen entre 25 i 35 anys, jo en tinc 45. En una

manifestació del 1995, jo estava amb el meu fill —que tenia 8 anys—. Quan els HIJOS van avançar amb el seu cartell, ell em va dir que jo havia d'anar amb ells. Jo li vaig dir: “No, son jóvenes”, i el meu fill em va dir: “Vos sos grande pero no dejás de ser hijo.”

—Pel que fa al tema del seu pare, mai no hi ha hagut cap tipus de resposta o pista sobre la desaparició?

—No. Tenim alguns indicis dels llocs per on va passar, alguns centres de detenció... però són pistes molt fràgils. Així és en gairebé tots els casos.

—El fet de ser un director teatral ja el convertia en persona perillosa per als militars?

—Sí, fonamentalment per les obres que ell duia a terme, molt crítiques contra el sistema, i perquè ell dirigia una seu teatral solidària amb grups polítics i artistes prohibits.

—I amb relació a les mentides que es deien per parlar dels desapareguts...

—Jo deia que, al meu pare, l'havien contractat a Mendoza per dirigir teatre, perquè en realitat no podíem donar certesa de la seva situació. Per això fabricàvem mentides; solament els molt propers sabien la veritat.

—Era per por?

—Per por i per seguretat. No volíem contaminar l'entorn de secrets o informacions polítiques que no sabíem on arribaven: a l'aparell repressiu, al parapolicial, al servei, als militars... Tampoc no podia utilitzar el meu cognom en l'entorn estudiantil ni en el mitjà social perquè era perillós i fins i tot rebutjat per molts.

—Quin és el llegat que li deixà el seu pare?

—Els somnis i les utopies d'un país més just i solidari. El que unia tots els pares desapareguts era la necessitat de canvi d'un sistema que avui no únicament ens continua aixafant, sinó que també s'està perfeccionant.

—Té HIJOS alguna meta?

—Qualsevol injustícia justifica plenament la lluita. D'acord amb això, desitgem que es compleixin els nostres objectius de treure a la llum pública tots els genocides i còmplices, que se'ls jutgi i se'l enviï a la presó. I que s'hi podreixin. Reivindicar la lluita dels nostres pares per un país més just. Sabem que és una lluita llarga, però seguim apostant per això.

Patricia Iovine
Ivan Puig

cordar-los, però el dolor i l'afinitat els va reunir en una primera trobada, l'abril del 1995, que va comptar amb uns setanta *hijos*. De la identificació entre ells, per haver viscut circumstàncies tan similars i compartir les mateixes problemàtiques, els va fer adonar que, a pe-

sar de tot, era possible construir un espai de lluita. Així va néixer HIJOS.

HIJOS: rebel·lia horitzontal. HIJOS té com a particularitat més notable el fet d'ostentar una estructura horitzontal, és a dir, no es basen en una estructu-

ra jeràrquica, i les decisions es resolen en assemblea a partir de trobades entre els seus integrants. Els seus principis són tan clars com contundents: judici i càstig als responsables del genocidi i als còmplices; nul·litat de les lleis d'obediència deguda i punt i final, i als indults

Un català a l' "escrache"

Vive en Polestio 598 (plaz B Dpta. "B")
Su teléfono es el 4865-8370
Se hace el populón en el Centro Cultural Los Amigos
Polestio 658 1º P. • 4861-3508

SI NO HAY JUSTICIA HAY
Escrache!
Sabado 1/12
15 HS.

HIJOS

Martin Yedro
D N I 5 1 1 9 8 8 8

El **escrache** van precedits d'una campanya publicitària prop d'on viu l'objectiu. Així, veïns que potser desconeixien el passat de l'individu s'afegeixen a la marxa. La policia protegeix la casa i s'infiltra entre els manifestants.

Els *hijos* han descobert el domicili de Ricardo Scifo Módica, un comissari que va actuar en els *grupos de tareas*, en el Garatge Olimpo, un dels centres clandestins de detenció més terribles. Juntament amb Eduardo Nachman (el més gran dels *hijos*) i altres bons amics argentins, els acompanyo. Mentre caminem cap a la casa de Módica amb els manifestants –és un costum que els que participen a l'*escrache* es trobin a unes quantes cruïlles del domicili i marxin junts–, veig com la gent del barri s'afegeix al trajecte.

De camí, observo diverses pintades: "Alerta, veí, al costat de casa teva viu un assassí." Els de la taula d'*escrache* van repartint uns pamflets que mostren el mapa de la zona que cal visitar: la casa del torturador està encerclada; a més, veig la cara del tipus i, al seu costat, breument, la seva lamentable biografia.

Admeto que em sento un turista en això, però és impossible no implicar-se en els objectius d'aquest grup que es fa escoltar cantant "Com als nazis els passarà, on vagin els anirem a buscar", mentre continuem caminant de manera absolutament pacífica.

Quan arribem just al davant de la casa, uns grups d'art rondaire improvisen una murga i realitzen grafitis per marcar el lloc. A cada costat de la marxa es construeix un veritable cordó humà integrat pels mateixos manifestants, perquè, per qüestions de defensa, no entrin provocadors i deslliguin la repressió policial.

La quantitat de policia que hi ha és impressionant: els que no oculten el seu informe i romanen en fila armats –fins i tot amb tancs– i els que, encoberts, s'infiltra entre els manifestants. Llavors es llegeix un document de l'organització i contenen algun fet de la vida i obra de Scifo Módica.

La gent comença a saltar: "El que no salta és un militar", criden joiosos. Tots salten, jo també ho faig, però n'hi ha alguns que no ho fan. Òbviament, són els infiltrats, i la veritat, no fan gaire per ocultar-ho.

Eduardo em comenta que Scifo Módica "se está autoescrachando". La "cerimònia" dura una bona estona i per finalitzar es llancen globus plens de pintura vermella contra la façana de la casa, per simbolitzar la sang vessada durant la dictadura i per la qual més de vint anys després encara es demana justícia. Aleshores, marxem, de la mateixa manera que hem arribat. La tornada és tranquil·la i es continua cantant les mateixes lletres reivindicatives. Em pregunto qui es recordarà demà que cal continuar demanant justícia, i qui seguirà els passos d'*HIJOS*, que avui han mostrat amb èmfasi el llegat que han rescatat dels seus pares.

Al cap d'uns dies m'assabento que Ricardo Scifo Módica ha posat en venda la casa. Però sé també que *HIJOS* no tardarà a saber la seva nova adreça. La condemna social és, sens dubte, una bona manera d'apropar-se a la justícia.

Ivan Puig

posteriors; restitució de la identitat dels seus germans segrestats i nascuts en captivitat que encara romanen en mans dels seus captors.

HIJOS també s'adhereix permanentment a les lluites populars actuals, participa en xerrades que ajuden a recuperar

la memòria i a revifar la consciència cívica, cooperen amb les Mares i Àvies de la Plaza de Mayo en les seves tasques, organitzen jornades i manifestacions culturals d'art urbà i creen els seus espais en els mitjans de comunicació alternatius.

Al costat dels *escraches*, aquesta és la seva manera de lluitar, tal com van fer els seus pares, per un país mancat de justícia en tota la seva història.

Patricia Iovine
Ivan Puig